

23.61x31.25	1/2	עמוד 22	מקור ראשון - שבת	06/2022	81970299-5
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

22

התנגשות מעודדת

הדרה ודיכוי היו כאן תמיד. קריאה בספריהם של אבישי בן-חיים ואסף ענברי מזהה בהם מאבק אחד על הפרהסיה הציונית

עורך שמואל פאוסט

ספרים

ישראל השנייה והעלייה השלישית

האליטה האשכנזית דיכאה את הציבור המזרחי, אבל כבר בתוך ההנהגה הציונית הוותיקה התקיים דיכוי מר של יריבים רעיוניים. קריאה משולבת בשני ספרים חדשים רואה בהם סיפור אחד מתמשך של מאבק תוסס ומעודד על דמותה של ישראל

עינת וילף /

אסף ענברי צילום: גיל אליהו, ג'יטי

אבישי בן-חיים צילום: אריק סולטן

להיאבק עליו. יותר מכך, מי שרוצה כוח צריך להבין שזה מאבק עליו אינו מסתיים לעולם. אין גם מה להתחבא מאחורי הטענה הפחות מאיימת לכאורה, שלפיה המאבק של ישראל השנייה הוא "רק" לשוויון. גם מאבק לשוויון הוא במהותו מאבק לשינוי יחסי הכוח על ידי חלוקתו מחדש. לכן, כל קבוצה המבקשת שוויון בתוך מסגרת קיימת תמצא תמיד שמי שהכוח כבר בידיהם יעשו הכול כדי למנוע ממנה להשיג כוח, ואף יפעלו כדי לקחת ממנה את הכוח או לעקר אותו מרגע שהשיגה אותו.

כך למשל, יש דמיון בין שלל האמצעים שננקטים נגד ישראל השנייה על פי תיאורו של בן-חיים, לאלה הננקטים ביחס לנשים ככל שהן צוברות כוח ונכסים (למשל הירידה ביוקרתם של מקצועות שנשים נכנסות אליהן במספרים משמעותיים, או הלעגה של נשים בעמי דות כוח). אין צורך לקבל כל דוגמה וטיעון שמעלה בן-חיים כדי לקבל את טענתו היסודית לגבי עצם הדיכוי, וטועים מי שמנסים לקעקע את טענתו הרחבה והנכונה לגבי מאבקי הכוח בין ישראל הראשונה לשנייה באמצעות התפלמסות עם דוגמה זו או אחרת.

ממשלת ההדרה של בן-גוריון

למעשה, טענתו של בן-חיים מאפיינת את ההיסטוריה של הציונות עצמה. בעוד שבן-חיים מתאר את הדיכוי של ישראל השנייה כאפיוזורה ייחודית וקשה בתולדות הציונות, קריאה בספרו של ענברי מאירה את האפשרות ש"הדיכוי המר" הוא דווקא חלק ממאבק מתמשך ויצרי בין יהודים על דמותה של הציונות ומדינת ישראל. נדמה כי כל מה שמתואר אצל בן-חיים ביחס ישראל הראשונה והשנייה כבר קרה אצל ענברי, ואפילו בקיצוניות מוטפת עוד יותר, בין בני העלייה השנייה והשלישית. הקריאה ב"ספר האדום" מעלה השוואה מרתקת בין האופן שבו בן-גוריון ומפא"י פעלו כדי להדיר ולהרחיק את אנשי מפ"ם ממוקדי הכוח, ובין האופן שבו ישראל הראשונה פועלת לדיכוי ולהדיר את ישראל השנייה.

נדמה כי המאבק שבן-גוריון ניהל מול הפלמ"ח, מפ"ם ובני העלייה השלישית לא נפל ואולי אף עלה בעוצמי תו ובאמצעי על דיכוי ישראל השנייה. לא רק שבן-גוריון ריחן פירק בנחישות אכזרית את הפלמ"ח, הוא עשה זאת בשבעה בנובמבר, יום המהפכה הבולשביקית, "ביום הכי קרוב בשנה בשביל מפ"ם", מה שמוביל את אחד הקרי

גם שפתו של ענברי נושאת את הבשורה היהודית של ספרו. ענברי כותב בעברית תנ"כית קשה, קצרה, מקמצת במילים. שפתו המקראית מעתיקה את נשימתנו ושוברת את ליבנו בכמה משפטים שהולמים בראש הקורא מכה אחר מכה: "מוישל'ה ויוספלה טבנקין חזרו הביתה, לעין חרוד, עטורי הילת ניצחון. שלמה לביא, יריבו המר של טבנקין, עמד לכדו בבית הקברות של עין חרוד מול קברה הישן של אשתו ומול הקברים הטריים של שני בניו, ירד בעל הלל, שנפלו במלחמה" (עמ' 142).

אך באותה מידה נדמה כאילו ספרו של ענברי נכתב בידידש. זו שפה רכה המתנגנת לאוזן, ספוגת אירוניה והומור, ומסתיימת באנחה בסוף משפט: מאיר יערי "שקע בכסא המרגוע שלו, המצויד בכריות לגב ולראש, ונשם את האוויר הצח. עננים ורודים השתקפו באגם המלוטש שלמטה. כדי לא ליהנות מהנוף, הוא קרא במרפסת שבעה גיליונות רצופים של 'על המשמר' (187). כמו התוכן, שפתו של ענברי מספרת את הרוח שחי בין היידיש לעברית התנ"כית המתחדשת. שפת הספר נושאת את הסיפור עצמו, כשמתוך היידיש והעברית המקראית צומחת העברית הישראלית.

ספרו של בן-חיים עוסק גם הוא ביהודים הנאבקים אלה באלה על מהותה של היהדות ומדינת היהודים. לפי בן-חיים, ניסיונותיה של ישראל השנייה להשתלב במר קרי הכוח של המדינה, בעיקר על ידי צבירת כוח פר ליטי, נענים בדיכוי אגרסיבי על ידי ישראל הראשונה. על פי בן-חיים זהו "דיכוי", לא "קיפוח" או "אפליה". בעיניו, יחסה של ישראל הראשונה לשנייה אינו מתמצה בסירובה לתת לציבור מסוים את חלקו, אלא בכך שהיא פועלת בשלל דרכים כדי להשתיק, להנמיך ולהדיר את ישראל השנייה ממוקדי כוח והשפעה. בן-חיים מונה את הקרימינליזציה והסטריאטיפיזציה שמציגה את המזרחי כעברייני, את השימוש במערכת המשפט ככלי פוליטי, את החלשת המערכת הפוליטית ככל שישל ישראל השנייה צוברת כוח פוליטי, ואת האלימות הלגלית.

מעבר לאמצעי הדיכוי הספציפיים שבן-חיים מונה, צריך לומר שהדינמיקה הרחבה שהוא מתאר היא בלב ליבם של מאבקי כוח בכלל. זו אינה ייחודית ליהודים, לצינונות ולישראל הראשונה והשנייה. אם יש משהו שלי מדתי בתקופת הקצרה בפוליטיקה, הוא שמעצם טבעו של הכוח שאין מוותרים עליו מרצון. מי שרוצה כוח צריך

שני ספרים נחתו באותו יום בחנות הספרים הש"כ כונתית שלי (וכמה סמלי שברחוב מאיר יערי): אחד על העבר, אחד על העתיד. "הספר האדום" הוא ספרו השלישי של אסף ענברי לאחר "הביתה" ו"הטנק". הוא מתאר בו את סיפורם של "שלושת אדמו"רי השמאל הישראלי - יצחק טבנקין, מאיר יערי, ומשה סנה", בע" שורים של בניית המדינה, הקמתה וביסוסה. "ישראל הש"כ" גייה: הבשורה המתוקה, הדיכוי המר", הוא ספרו השלישי של אבישי בן-חיים, אחרי "איש ההשקפה: האידיאולוגיה החרדית על פי הרב שך" ו"מרן הרב עובדיה יוסף". הספר מגולל את "סיפור הבשורה המזרחית המתוקה שהציעה ישראל השנייה, ואת סיפור הדיכוי המר שלה והמהלכים שננקטו על מנת לדיכא אותה".

לכאורה אלו שני ספרים המספרים סיפור שונה ואף הפוך: אחד על ישראל הראשונה, השני על ישראל הש"כ; האחד מספר על התפוגגותה אל תוך הלילה של ישראל הראשונה, האחר על עוצמתה המתמשכת; האחד מספר על חילונים קומוניסטים שהאמינו באחוות עמים, העריצו את סטלין ובוזו לדת היהודית "עם כל צרמר גיותיה והבליה"; השני מספר על ציבור מאמינים העולה לקברי צדיקים - "אחת התופעות התרבותיות העממיות הכי מגניבות בישראל" - ומשתמש במיסטיקה וקמעות, "נשקו הדל של החלש". אך כששני הספרים נקראים יחדיו, עולה מהם סיפור מתמשך על דורות של יהודים ויהדותם. הם מציגים, כל אחד בדרכו, סיפור של מאבקי קים יצריים, קשים וכוחניים בין יהודים על עיצוב מדינת היהודים.

מי מוותר על כוח

בין אחוות האומות ושמש העמים טווה ענברי סיפור יהודי מאוד. זהו סיפור על רבנים יהודים חילונים אדוקים, המקימים להם חצרות של חסידים נאמנים, תוך שהם מתווכחים ביניהם על הדרך האדומה לגאולה; כמו בציורו של אברהם אופק בעטיפת הספר, שבו נראה יוסף חיים ברנר מחזיק בידו דגל אדום כמו טלית, ו"תפילין שעל זרועותיו הנהפכים על חזהו לפיגומים של פועלי בניין בעבודתם". בוויכוחים שביניהם, בלהט, בתקווה הזקוקת לגאולה, בפילוגים ובאיוחורים, בשותפות הגורל ברגעי האסון ובהתעלות הניצחון - אין רגע שבו אנשי השמאל של "הספר האדום" אינם יהודים. מאוד.

הספר האדום אסף ענברי, ידיעות ספרים, 2022, 288 עמ'

ישראל השנייה ד"ר אבישי בן-חיים, ידיעות ספרים, 2022, 412 עמ'

ד"ר עינת וילף היא מחברת שותפה של הספר "מלחמת זכות השיבה" (כנרת זמורה דביר, 2018), וח"כ לשעבר מטעם מפלגת העבודה

21x26.9	2/2	עמוד 23	מקור ראשון - שבת	06/2022	81970298-4
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790					

בוצניקים לומר: "אתה רוצה לסגור לנו - תסגור, אבל בשביל מה להתעלל?" (135). כלומר, ההגמוניה אינה מסתפקת בניצחון, היא צריכה להשפיל.

בדחיים טוען שהשיא של דיכוי ישראל השנייה הוא ב"ממשלת החרדה של ישראל הראשונה בראשות נפתלי בנט". אצל ענברי עולה שכבר בראשית המדינה התרחד שה הדרה פוליטית דרמטית, כאשר הוקמה ממשלה ללא מי שהיה היריב המרכזי והשותף הפוליטי הטבעי. ענברי רי מתאר מנקודת מבטו של מאיר יערי כיצד ממשלה של מפא"י ומפ"ם, לאחד הבחירות לכנסת הראשונה, הייתה נהנית מ"רוב מוצק של ישישים חמישיה מנרטים. אין ממשלה חשובה וגודלית יותר מהממשלה הראשונה. זו הממשלה שתקבע את רמותה של המדינה. אם היא תורכב משתי מפלגות הפועלים, מדינת ישראל תהיה סוציאליסטית".

ואז, בסגנונו המצומצם, עובר ענברי לפרק הבא הנפי" תח כד: "בך גורדיון הציג את ממשלתו בפני הכנסת, ומאיר יערי, מנהיג האופוזיציה, עלה אודיו על דוכן הנואמים". לאחד שבך גורדיון נלחם מלחמת זורמה בפלמ"ח, הוא הגיע לשיא באקט של הדרה פוליטית הקים ממשלה שיערי בנאומו תיאר כ"הפרת אמונים" (כלומר מעשה נוכלות) כלפי כל מי שלחמו להקמת המדינה, שכן הממשלה הזו קיימת אך ורק "בחסדי הימין הדתי הבורד גני" ומנקודת מבטו של יערי, "דתי ובורגני" מתאר את האפשרות הגרועה ביותר להקמת ממשלה, מזועזעת לא פחות מהאופן שבו נתניהו מדבר על "ממשלה הנשענת על תומכי טרור".

זה ממשך. אחרי שבך גורדיון הפך את מפ"ם למר פלגה "לא רלוונטית", הוא לא הסתפק בכך. הוא זיהה ש"בתחום אחד היא עדיין הייתה רלוונטית. חצי מהקציר נה הבכירה בצה"ל הייתה מורכבת מפלמ"חניקים לשעבר, רובם ככולם מפ"מניקים". בך גורדיון הפעיל "אלימות לגלית", אם לשאול את המונח האהוב על בך דחיים, כדי לטוהר את הפיקוד הבכיר של צה"ל מאנשי מפ"ם. הוא ניצל כנס תמים לכאורה של יוצאי פלמ"ח כדי להציא פקודה צה"לית האוסרת על כל קצין וחיל בצה"ל לה שתתף בכינוס פוליטי, וכך "טיהר" את הקצונה הבכירה של צה"ל מאנשי מפ"ם. "בך גורדיון נפטר סופית מהצבא האדום של טבנקין", מסכם ענברי.

האידוניה נעוצה בכך שכל המאבקים הללו - בין אם ניטשו בין העליות השנייה השלישית, או ביניהן ובין העליות הרביעית והחמישית, או בין ישראל הראשונה והשנייה - מתנהלים בין יהודים פשוטים, שכרברי אפי רים קישון באו ממקומות שבהם "הגויים וזלזלו בנו", ועד כשיו הם נחששים לקיים מדינה משלהם שבה "דק אנחנו נולול אחד בשני". בך דחיים טוהר קו בין הרצל לבגין ולני תניהו, שזוכים לאהדת "פשוטי העם", ומספר באופן נוגע ללב עד כמה הרצל אהוד על ישראל השנייה. אבל מי הם אנשי ההגמוניה, ישראל הראשונה, בך גורדיון ומפא"י - אם לא אותם "פשוטי העם" בזמנם שנהו אודי חזר נו של הרצל? ספרו של ענברי מראה עד כמה החולמים הסוציאליסטים, גם כשהם איכרים שזופים עוברי אדמה, הם עדיין יהודים מהשטטעל. טבנקין עצמו מטיח בכך גורדיון שהוא נלחם בהם "כי אנחנו מזכירים לך מנין באת. כשאתה מסתכל על קיבוץ אתה רואה את פלונסק".

רווקא בך דחיים, שקורא ליהודי השטטעל וצאצאיהם "ישראל הראשונה", מוכיח את גודלתם של הרצל והציונות. כשהרצל גילה שיהודי המערב שאיתם הד רהו, יהודי האמנספיציה האירופיים, רוחים את רעיון הציונות מכול וכול ואינם מתכוונים להצטרף לבניית וינה על הים התיכון שהוא רקם ברמיונו, הוא לא אמר נושא. כאשר נוכח שמי שנוהים אחר חזונו הם רווקא יהודי מזרח אירופה, שלהם בז בתחילה, הוא שינה את

הסיפור. אם "מדינת היהודים" נכתבה ליהודי המערב רב אך אומצה על ידי יהודי המזרח, ב"אלטנוילנר" הרצל כבר מעלה על נס את יהודי המזרח הפשוטים כמי שנושאים את בשורת הלאומיות היהודית; הם יבנו את המדינה המתקדמת שברמיונו. הרצל הבין שמדינת היהודים לא צריכה להיבנות על ידי מי שהם כבר למי עולה, אלא על ידי מי שלמטה, שכבנותם את המדינה יעלו למעלה.

כבוד לרעיונות

היהודים שנאבקים, רבים, מרכאים, מודרים ומולד לים - נאבקים בסוף לא רק על כח, כבוד וכסף, אלא על רעיונות. ענברי ובך דחיים מתארים התנגשות בין רעיונות יהודיים שונים, ובין רעיונות עולמיים שזולגים לתוך הויכוחים בין היהודים. בהקשר זה אבישי בך דחיים מבצע מהלך מרתק, אפילו מבריק, כשהוא ממצב את "בשורת ישראל השנייה" כתפיסת עולם רעיונית הנאבכת על עיצוב הפרהסיה הציונית. בכך הוא רווקא משאיר מאחור את פוליטיקת הזוויות לטובת מאבק ציוני קלאסי על רמותה של המדינה. מהלך זה יוצר קשב ועניין באפי שדות של שוויון ושותפות. אם מדובר בבשורה רעיונית אפשר להתווכח איתה וגם לאמץ אותה, שכן היא איננה מוגבלת אך ורק ליהודי אתני - מודחי או אשכנזי.

הבשורה שמתאר בך דחיים אכן מעניינת. בעיניו, יש ראל השנייה מציעה בשורה רעיונית של מתינות טבעית הן בעימות שבין החרדיות לחילוניות, הן בה שבין הישראליות ליהדות, והן ביחסי ישראל עם הערבים. בשורת ישראל השנייה בין החרדיות לחילוניות ובין הישראליים ליהדות היא לאפשר חיים מודרניים ומלאים על ידי פרשנות מקילה יותר של ההלכה וקצת "העלמת עין", וגם על ידי השבת דרגש, השמחה והקשר האינטימי עם האל לחיים היהודיים. ביחסי ישראל עם הערבים, בשורת ישראל השנייה על פי בך דחיים היא להכיר בכך שלא לכל בעיה יש פתרון, ושצריך להתקיים מתוך כבוד הדדי להברלים וגם לרמיון שבין התר בוית.

יתרונה של הבשורה המזרחית-ספרדית, כפי שהיא מתוארת על ידי בך דחיים, הוא שגם אם אינה מעודדת הורדת מלאה מצד מי שזהותם אחרת, היא גם אינה מערדת התנגדות ואינה מאיימת. וכמו אצל ענברי, גם אצל אבישי בך דחיים השפה שבה הוא כותב מספרת את הסיפור עצמו. כך חיים כותב בעברית עממית, מתובלת. זו עברית חרשה, ברורה, ישירה, שמחה; עב רית שאפשר כמעט לטעום אותה. זו עב רית ישראלית מאוד, חרשה אך גם ישנה. נעים לחיות בה, היא בית.

מבחינה אידאולוגית, שני הספרים מספרים לכאורה על חלום ושברו, כשמו של הציון שעל עטיפת "הספר האדום". כל אחד מהם מספר על שלושה מנהיגים יהודים וציונים - טבנקין, יערי וסנה ב"ספר האדום"; הרב עובדיה יוסף, בגין ונתניהו ב"ישראל השנייה" - שהציעו חזר נת מסעידים לגאולת העם היהודי, וגילו שההגמוניה של זמנם מנהלת מאבק אית-נים להרדתם ממוקדי הכח, ובעיקר לערי קוד השפעתם על מדינת היהודים. בך דחיים מתאר ארבע אידאולוגיות "מחלטות"

לדבריו שרשו - השמאל החילוני, הציונות הדתית, הד רדיות הדרוויזיוניות - חמישית, "בשורת ישראל השנייה", שדוכאה. ענברי מתאר את ההתפוגגות הכואבת של חזון הגאולה הציוני הסוציאליסטי המשולב, המתק שה להתמודד עם משפטי דאווה של סטלין ועם רצונם של חברי הקיבוץ בקומקום פרטי בחדרם.

אך בפועל, שני הספרים נותנים כבוד לרעיונות, שכל אחד בזמנו וברדכו הניה לבנים להקמת הבית היהודי השלישי וביסוסו. רווקא ההתנגשות הרעיונית, הויכוחים ואפילו הדיכוי האלימות (תיאורו של ענברי רי למאבק שבין מפא"י למפ"ם בעידן החרד הם תיאורים לפנתיאון) הם סימן חיים. הרעיונות לא נעלמו לחלוטין, לא קרשו לגמרי, וגם אם רוכאו, הם השפיעו וממשיכים לעצב את הפרהסיה הציונית. רווקא הויכוח ההתנגשות התמריים מאירים את עוצמת הרעיונות של הציונות. ב"ספר האדום" יש רגע, לאחד שהקיבוצים סיימו לריב, לרוב וללכת מכות והתפלגו כל אחד לדרכו - שברוד שממנו מתחילה הגסיסה. כשיש אחרת רעיונית, אין חיים. במקום שיש ויכוח, יש חיים.

אם לשפוט לפי הציונים בטויטר נראה שישאל הראשונה מתהדרת בקריאת ספרו של ענברי, ואילו יש ראל השנייה "ידידיה" מודהים עם ספרו של בך דחיים. אבל מי שמבקש לקרוא סיפור אחד על הרעיונות של הציונות הקיימת מתוך התנגשות מתמדת, ייהנה לקרוא את שניהם. ●